

5123

శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కాకినాడ

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. ౩౬. { సర్వజిత్తు } సంచిక ౧౦౨.
చైత్ర - ఆషాఢములు

విస్తృత ప్రబంధ పద్యావళి.

కాకమాని గంగాధరకవి — బాలభారతము.

౧

శా॥ క్రీడాలోలత దంతకోరకశిఖం గీలించి భూచక్రముం
గోడగ్రామణి మించియెత్తి ఫణు లతుద్రాసుమోదంబునన్
జూడాభోగము లెత్తి చూడగ దిశాశుండాలరాణ్ణండలిన్
వీడం బొందగఁజేయు దంతిముఖు నిర్విఘ్నార్థమై కొల్పెదన్ ।

౨

శా॥ శ్రీరామాయణకావ్యకల్పనవిరించి స్వేదఘంటాపథో
ద్ధారప్రోథమసేషి సర్గముని మార్తాండున్ దపఃకీర్తి ల
క్షీరమృదువువైకవంద్యుడగు వాల్మీకిం గవిగ్రామణిన్
ధారాశిఖరభక్తియుక్తి దలఁతున్ దత్తజ్ఞచూడామణిన్ ।

కవిత్వప్రకాశాంధాగారమునందలి నా. 2226 య గలతాళకత్తెలిమిఁగి
నేరించి విస్తృతశ్రింఖ పద్యావళి నిటు చుద్రొంచుచున్నారము.

అం. క. క. సంపాదకుడు.

౩

కా॥ సంసారార్థవసారగుం బరమహంసహృత్తమాదాపదో
త్తంసంబున్ శుతినంకరోద్దళన పాథఃక్షీరభేదక్రియా
హంసంబున్ జగదేకవంద్యు జలదశ్యాము స్రుహాపాతక
ధ్వంసాభారతు భారతామృతనిధిన్ వ్యాసుం బ్రశంసించెదన్॥

౪

సీ॥ కైవారమునరింతు గంభీరసాహిత్య
ఘంటాఘోషాస్థానుఁ గాళిదాసు
వర్ణింతు నుజ్జ్వలవాణీసుధాపూర
పాథోధిపరిబాణు భట్టబాణుఁ
బ్రీణుతింతు నుద్దండభాషాసమాక్షిప్త
హరబాహుకేయూరుఁ డగుమయూరు
సన్నతి గావించుఁ జాటుధారాప్రోధిఁ
గోమలతాయత్తు సోమదత్తు

గీ॥ భక్తి నంజలి రచియింతుఁ బ్రవరసేన
భాస శివభద్ర భవభూతి భట్టవార్ష
భారవి మురారి హేరంబచోరులకును
మఱియుఁ దక్కిన సుకవుల మదిఁ దలంతు.

౫

క॥ శబ్దార్థ రసవిశారదు
శాబ్దికమూర్ధన్యు శబ్దశాసనవిరుదున్,
శబ్దాయమానవిస్ఫుర
శబ్దఘటారభటి నన్నపార్థ్యుఁ డలంతున్॥

౬

ఉ॥ ఆంధ్రకవిత్వతత్త్వ సముదంచితకీర్తినిఁ దిక్కయజ్ఞ నీ
రంధ్రాక్షరప్రభావనిధిఁ బ్రస్తుతిసేయుఁడు... నుల్లస
ఈంధ్రగభీరమంజుతర గర్జిత విశ్రాంతభవ్యభంగి పై
రంధ్రాక్షరమైన చాటుమధురస్ఫుట (మంజుల) వాగ్విజృంభితన్॥

2

క॥ ఇంద్రప్రస్థం బనుపురి
సాంద్రమహేంద్రాశ్రమకాంతిసంతతులను ని
స్తంద్రంబై విలసిల్లెను
జంద్రాతప ధవళచంద్రశాలా యుతమై.

౪

శా॥ ధారాపాతవిభాతి శీతకరకాంతస్ఫారకేహంబు లీ
యూరం జంద్రకమీడఁ బర్వనుశుచన్ పూర్ణాంబుధారాశతం
జేరుం జాతకపంక్తి చిత్రములు రంజిల్లన్ మయూరంబులున్
సారస్వంబుల లాస్యముల్ మెఱయు నుత్సాహంబు భూపాలకా॥

౫

గీ॥ ఇంద్రమణిజాలములయందుఁ జంద్రముఖుల
వాలుఁగన్నులు యమునయావర్తనముల
మెలఁగియాడెడి వాలికమీలనంగ
న (లుపు) గనుపట్టు నీపట్టాంబునందు॥

౧౦

శా॥ చంచల్కేలి సరస్వతీమరకతచ్ఛాయా కదంబంబు గొ
మ్మించుల్లోకినఁ దమ్ములిమ్ములను గిమ్మారంబులై యుంట సం
ధించు న్వాసనఁ జంచరీకములు మందీభూతసంజేహతన్
సంచారించుచు నల్లగల్గవిరులన్ ఝంకారశంకారులై॥

౧౧

సీ॥ పురుహూత విస్ఫుర్తి భూమండలంబెల్ల
భుజవిటంకంబునఁ బూనినాడు
గీర్వాణదుర్వారుఁ గేశదాసపుఁగొట్టి
విజయలక్ష్మీయుక్తి వెలసినాడు
లచ్చినెచ్చలికానిలలితోరుపీఠికఁ
బాడమిన పూజోడిఁ బొందినాడు
వవయుగద్వీప భూనాథచూడారత్న
మిత్ర శాసనలీల మెఱసిసాడు

గీ॥ విమలకీర్తి మందాకినీ వీచినికర
 పూరపాతాళ మర్త్యవిబుధనివాసుఁ
 డై కరంబొప్ప సోమాస్వయంభుండు
 చారుకీర్తి పురూరవశ్చక్రవర్తి॥

౧౨

శా॥ మత్తారాతి మహాంధకారపటలీ మార్తాండుఁ డుద్ధాటికా
 దత్తోద్యత్తురగావళీఖురపుటోత్పన్నక్షమాధూళికా
 మత్తాంభోధి యయాతిఁ జెప్పఁదగు నుద్యద్వజ్రధారాప్రభా
 జిత్రేణన్ శితకీర్తి కైతకదళశ్రీనూతనాంభోదమున్॥

౧౩

గీ॥ అట యుధిష్ఠిరుఁ డప్పంకజాక్షి ధౌమ్య
 దత్త (నవ) వహ్నిధూమకంధళిత శిఖలు
 మగువఁ గూడిన రాయంచ మధుపశబల
 నలినములఁ బోలెను బృదక్షిణంబుసేసె॥

౧౪

శా॥ ఆలజ్జావతి ధౌమ్యపంపున శిఖివ్యాలోలకీలాలిపై
 నోలి నేర్పల్చిన లాజరాజ సవనప్రోద్భూతవారాసి వీ
 చీలోలోద్ధతివిద్యుమాటవి నధిక్షేపించు కట్టాణిము
 త్యాలోనాఁ గనువట్టె నట్టియెడ సందద్రాజహంసంబునాన్॥

౧౫

గీ॥ వరుఁడుకెంకేల నక-స్యచరణపుటము
 సన్నెకంటిపై నిడ నొప్పె శత్రుయువతి
 చూడమాణిక్యములమీఁదఁ గూడఁజేయు
 లీలఁ బ్రకటింపఁ బూనిన కేళి మొలుయ.

ప్ర శం సా ప ద్య ము లు.

(గతసంచికతరువాయి)

ఆమోదప్రవేశిక.

శ్రీరమణీకటాక్షములఁ జెన్నలరారిన దివ్యసత్సుధా
ధారల నానినట్టి సుకృతంబు శలింపఁగ నాంధ్రపండితా
ధారము వాఙ్మయేందిర పదప్రసవార్చనచే మహాజ్ఞాల్లా
దారత మీఱి వీరభలవంపతు లీధనసప్రసిద్ధిన్.

౨

ఎందఱు లేరు ధామణి నహీనశనాధిశులై నవార, లే
కొందఱు గాని సత్కృతులకున్ ధనమున్ వ్యయము బొనర్ప; రా
కొందఱులోనఁ గొందఱు గోవిదులే నిరపద్యభారతీ
సుందరపాదపూజలను శోభఁ దనర్చుట సత్కృతమిదిరా !

౩

భాషాసరస్వతీప్రాణప్రదములైన
తాళపత్రక్షంభతపికిరి డ
విజ్ఞానసుగుణవివేకదాయకమైన
గ్రంథాలయమున కఖండగుప్తి
సరససుజ్ఞానవిషయకమహాసభా
సంధానమునకు విశాలవేది
సత్కావ్యభాషావిచార సమర్థమై
నట్టిపత్రికకుఁ గ ర్యాలయంబు
వైనభవనంబునకు వ్యయమైన ద్రవ్య
మొసఁగి యఖిలాంధ్ర పండిత ప్రసరమునకు
పరమ ముదమొడఁగూర్చిన ప్రభల సుంద
రాఖ్యపతి నిత్యసంస్తుత్య యగునుగాఁచె.

౪

ప్రథమవేంకటసుబ్బమాంబా ! మహాజ్ఞ
లంబయిన యాంధ్రసాహిత్యలక్ష్మీ కొక్క-
విమలసాధంబు నొసగితి, విస్మయింప
లేము నీయుపకారము మామనముల.

౫

పరమంబైన ప్రశాంతిసౌఖ్యములు సంప్రాప్తించు; నీభర్త సుం
దరరామాఖ్యునకుం గలంబు పరిష్కృతాప్రదుండైన సో
దరుఁ డైనట్టి జయంతిరామయక; నీదాతృత్వగాఢావళుల్
తిరమై నిల్చిన వాంఛధారుణీ సతంద్రిభూతపత్ని డ్రితోన్.

కాకినాడ,

9-9-46.

}

ఇట్లు,

పాలెపు వేంకటకత్తము.

ప్రశంసాపద్యములు.

దుష్కారి సూర్యనారాయణశాస్త్రి.

చ. వనితలకెల్ల వన్నెయును వానియుఁ గూర్చితేవమ్మ ధర్మపుం
బనుల నొనర్చి, నీధ ము భారతికిం గృహ మాచు నిల్చె, నీ
వనితరసాధ్యసత్ఫలము నంది లరించితి, దీనఁ గీర్తియున్
వినఁబడు నెల్ల కాలమున, వెంకటసుబ్బమ ! ధన్యురాలవే ? ౧

క. నీవలె సద్ధర్మంబులు

గావించెడి వనిత నేటికాఁ మునందున్

భావింకఁ గోటికొక్కమ

యీవసుధా గలుగఁ గళల కెం తగు నొక్కో ? ౩

ఉ. సుందరరామయ ర్యుని విశుద్ధచరిత్రుని ధర్మపత్నివై

నందులకన్, జయంతికలుడౌ నలరామయగారి చల్లలై

నందులకున్, సమర్థముగు నట్టివని బచరించితమ్మ, నిన్
బొందక భర్తృసోదరులపుణ్యగుణంబులు పొల్లువోవునే ?

౪

గీ. ఆంధ్రసాహిత్యకరిషత్తు నన్నగారు

అద్దెయింటను నిల్చినా రనుచు నెంచి

యన్న చేసివకనికిని వన్నెవెట్టి

సాంతభవనము గూర్చి తే సుబ్బమాంబ !

౪

ఉ. వాసిగఁ బూర్వపుణ్యవిభవవ్యయబద్ధవంబు వన్నెయున్
వాసిముఁ గల్గి సద్వ్యయ మొనర్చితి, తావకభూతపూర్వసం
వాసితవాసనాబలము పావనమైనది, కాక దక్కెనే
యీసరి సుక్రతిష్ఠ యిల నెవ్వరికేనియు నెంతగల్గియున్.

౫

ఉ. దాతలచేతఁ బండితవిధాతలచేత, లసత్కిరీటమాం

ధాతలచేత నిల్పఁబడి నాటికి నేటికి నిల్వ నీడ లే

కే తపియించుసాహితికి నీవు ఘటించిన దివ్యసాధ మ

త్యాతతక్షీర్తిగూర్చి మన యాంధ్రపురంధులకీర్తి చాటెడిన్.

౬

ఉ. వేలకువే లొసంగితిని వేంకటగాఢుని కాంధ్రవిశ్వవి

ద్యాలయసంస్థకన్నఁ బరమార్థము దాన వచింపరాని, దీ

యాలయదాన మొకరిషదర్థము నీవొనరించు టిప్పు నేఁ

జాలను నాదువాక్కులును జాలవు చెప్ప నదెంతకృత్యమో ?

౭

గీ. తమ్ములపుటరుణిమ దోషఁ, దనదు మీస

ముఁ దెమల్చుచు రామయ్య ముద్దులొలుక

నచ్చుచున్నాడులే; నీవొనర్చినట్టి

ధర్మకార్యము దలంచి చిత్తమ్ములోన.

౮

సీ. నన్నపార్కుని పల్కునాడెంపు నిగ్గుతో

జనన మందిన యట్టి తెనుఁగుతల్లి

తిక్కనార్కుని పల్కుతీరుతో గడికట్టి

మచుగఁ జందిన యట్టి తెనుఁగుతల్లి

ఎట్టనార్యుని వాక్రవృత్తితోఁ జెఱకువ
తనము నందినయట్టి తెనుఁగుతల్లి
కవిరాజవాక్యమతాఁ రంపుఁ బసలతోఁ
గుడిసి యూడినయట్టి తెనుఁగుతల్లి

గీ. పోతనమహాశయని భక్తిబోధనములఁ
దేనెపలుకులు నేర్చిన తెనుఁగుతల్లి
ఆంధ్రపరిషదాకారము నంది నేడు
కేస్తురాలయ్యె ననుచు నగ్గింతు మడిని.

ప్రశంసాపద్యములు.

శ్రీమత్తిరుమల పెద్దింటి రాఘవాచార్యులు.

సీ. ప్రాజ్ఞుడగు జయంతి రామయ్యపరమేష్ఠి
సంకల్పసిద్ధిగా జననమంది
శ్రీసూర్యరాజేంద్రచిత్తడోలికయందుఁ
బొత్తుల పాపవై హత్తిముండి
వీరేశలింగాదివిద్వద్వరేణ్య వా
క్కుల నుగ్గుగాఁ గ్రోలి చెలువమంది
పోషకస్థావక ప్రోద్ధారకార్థపు
స్తవ్యమున్ గ్రోలుచు ధన్యతగని

గీ. కిలకిలమనుచు నవ్వుచుఁ గేకరింత
వెట్టు చాట పాటల నేర్చి వివిధమండ
లముల వార్షికవిహరణన్ రక్తినిొందు
నాంధ్రసాహిత్య జనని! దాసోఽహ మమ్మ!

గీ. సారసారస్వతవిమర్శసారమణులుఁ
బూరకవిసూక్తిము కర్ణపుంజములును

నాధు కసువర్గ రచనావ్యాఘ్రసఖలుఁ
బడయు నీమెడఁ బులిగోటి పతకమహిమ.

2

గీ. రామయకు మానసికపుత్త్రిరామసోద
రీలసద్వహపుత్త్రికంఠేలు వట్టై
సూర్యరా ట్టికృతిని జూచి చొక్కచుండె
దేహసంబంధ మెవరికి దీప్తికాదు ?

3

గీ. కెన్నపురి మనయాంధుల కన్నబిడ్డ
కేంద్రమిథలి మార్పుక క్రీడసేయఁ
బలుకరేమి యాంధులు మఁటిపాము లగుచు
భాష రాష్ట్రవిభజనకు హేష గాదె ?

4

గీ. అమ్మ! నీ నిబంధనములు వ్యాప్తిచేసి
చాలవఱకును సంపూర్ణి నల్పి, తండు
సూర్యరాయఁ టుంపు శోభ దాల్చు
నీదుమంగళసూత్రతన్ నిజమునిజము.

5

శా. సాహిత్యాంబుధ నోలరాడు బలి యీసద్విక్రమాదిత్యుఁ డే
రాహిత్యంబును లేకయుండి రసమల్ రాజల్లు నాంధ్రంబునన్
దా హాయిం గననోపుకావ్యతను సంస్థాపించి లోకంబుకున్
సాహాయ్యంబును డేసి క్షీర్తిసరసీసారంబునన్ వెల్లెడిన్.

6

గీ. తరుణసాహిత్య వృద్ధశంతనుకుమార
కరశురామాలఁ బాలెడి పండితులకు
బుద్ధులను జూప భాషేద్ధ యుద్ధరంగ
ముసఁ బడుచుదన మొందుదు ముద్దుగాను.

7

సీ. వివమించిమెఱయుత విక్రమదేవవా

గసిధార మనశత్రుహంత్రి యగుచు

తనరుచుండుత భువి దాగుడుమూతగా

సూర్యభూపాలు నౌదార్యకాంతి

తనపట్టు గుండేటికిని గాళ్లు మూడను

మూర్ఖులమనములు మునుగుఁగాత

కాశిభట్టాదివిఖ్యాతపండితసేవ

గనుఁ గాత వన్నెలఁ దెనుఁగుతల్లి

గీ. ప్రభల సుందరరామ ధర్మసతి సార్థ
కపు విరాళంపు సద్రూప గ్రంథగృహ మి
ది కడు వెలయుతఁ గీర్తిచంద్రికల దినది
నప్రవృద్ధమధ్యశయై, నయముమీఱు.

8

ఆ శీః.

జంభ్యాల పాశయ్యశాస్త్రి.

శ్రీకరా స్సంతు సర్వేషాం సుధాకర సుధాకరాః

మహానట జహజూట రంగ ద్ధంగాంబుశీకరాః ॥

౨

మందిరం సుందరం భూయా దాంధ్రసాహిత్యసంసదః

గుంజితైః కంజిభూ సుభ్రూమంజు మంజీర శింజితైః ॥

3

జయం త్యహో లహోరాత్రం 'జయంతి' భగినీ శ్రియః

వేణీషు కవిదారాణాం వాణీషుచ విపశ్చితామ్ ॥

ప్రభుల వేంకట సుబ్బమ్మగారి ప్రతివచనము.

చ. అలఘుచరిత్రులార, సముదరాచిత్రకీర్తిధురీణులార, వి
ద్వలఁ బరియించి మించినసుధీమణులార, హాసింపఁజోక, నే
నెలమి వచించుపద్యములనెల్లవినన్ మిమువేడికొందు, న
ర్మిలి పరియింపఁగా, సుతులు లే రితరుల్ మఱిలేకపోవుటన్.

ఉ. శ్రీలకుఁ దానకంబయిన చేడియతో మునులెల్ల గొల్వఁగా
నోలి జయావహంబగుచు నొప్పుమహానగరాధివాసుఁ డై
క్రాలు ముకుందుఁ డెల్లపుడు క్రమగుణాంచితశ్రీయుతాత్మనిన్
పాలితపండితౌఘుని నృపాలకవిక్రమదేవు బ్రోచుతన్.

చ. విమలగుణోదయంబునను విద్యల నామమునన్ నృపాలతన్
అమలమతిన్ బుధాళిఁ గననట్టి మహావిభవంబునందు వి
క్రముఁడగు భోజభూపతివిలాసము దోఁపఁగఁజేయు నీయశం
ఖమర దిగంతమాచుఁ జెలువారెడు విక్రమదేవభూపతీ !

చ. కవిజనమానసియమగు గౌరవ మొప్పుగ భూపకోటిలో
నవిరళదానపాండితి నహర్నిశముం జెలువొంది విక్రమా
ఖ్యవెలయు నిన్ సదాజయపురాఖ్యసతీతిలకంబు భర్తగాఁ
డవిలి వరించి కీర్తిగనె తథ్యమ విక్రమదేవభూపతీ !

గీ. దానధారాయతం బయ్యు ధరణిలోన
కవికులాశ్రయహర మగుఁ గరికరంబు
దానధారాయతంబయ్యు ధరణిలోన
కవికులాశ్రయ కరము నీకరము కరము.

సీ. కవిత్వాప్రశస్తి నన్నయ తిక్కనాదులఁ
చలపించి వెలయు నుత్తముఁడ వీవ
విద్యాసింహాశ్ర విక్రమభోజుల
దేవరాయల కీర్తిఁ దేలు దీవ

దానప్రశస్తి మాంధాతాది నృపతుల
 గౌరవప్రఖ్యాతి గాంచి తీవ
 ఆశ్రితత్రాణపరాయణాత్మత నెల్ల
 వేళల హరిక్ష్మి వెలయు దీన

గీ. అట్టి నీదుయశశ్చంద్రి కౌఘమెఘుఁ
 దిక్కలలముచు నెంతయుఁ దేజరిల్లఁ
 బుడమి వర్ధిల్ల నాశీస్సు నిడెదఁ గొనుము
 రాజదేవేంద్ర విక్రమరాజచంద్ర !

కృతజ్ఞత.

ఉ. అండగ నెందఱో కువలయాధిపు లాశ్రితకల్పభూజ, లా
 ఖండలతుల్యభాము లధికంబగు రొక్కము లిచ్చి యాంధ్ర భూ
 మండలి నీదుపూజలు సమంచితనీతి నొనర్ప, పుణ్యముల్
 పండుటగాదె నాకుఁ దగువాసము నీకిటు గూర్చ భారతీ !

ఉ. ఎందఱులేరు ? వడుగ నిచ్చెడిదాతము, నాడుదాన నా
 కెందును శక్తిలేదు భవదీప్సితసిద్ధి నొనర్ప నైన నీ
 సుందరరామసౌధమున శాంతముగా వసియింప మెచ్చికోల్
 చెందితివమ్మ నాయలుచునేవకు వందన మమ్మ భారతీ!

ఉ. చేసినసేవ చూడఁ గడఁ జిన్నది; వందనముల్ బుధాభిక్తిన్
 దోసము లెన్నియేని వదిలి దోచుచునుండును వాని నన్నిటన్
 వీసము లెక్కసేయకుడు; వేడుక వాణిపదాబ్జనీమ నేఁ
 జేసినపూజల స్వీయలచిత్రముతోడ ననుగ్రహింపుఁడీ.

ఇట్లు.

ప్రభుల వేంకటసుబ్బయ్య.

సాంస్కృతికదర్శనము.

(కావ్యావేక్షణము.)

విద్యాన్, పాలెపు వేంకటరత్నము.

విశాలపరిమదగారమునఁ గూఁచుచుండిన నాకడకు వచ్చి నా మిత్రుఁడుప్రశ్నించినాఁడు. ప్రదర్శనశాలలు తిలకించితివా యని. ప్రదర్శనశాల లంటిని. “ఓయి వెళ్లివాడా! నీ కింకరు దెలియనేలేదా? భవనము నలువైపులను బ్రదర్శనశాలలు నిర్మించినారు, పోయి చూడుము, నీజన్మ తరించును, నీకుఁ బ్రవేశము సులభముగనే లభించునులే. ఓ, ఎంతమందికపులు, ఎన్నిపాత్రలు!! నీమి హావభావవిలాసములు!!! త్వరగఁ బోవయ్యా! నేనిపుడే చూచి వచ్చితి” ననినాఁడు కపులు, పాత్రలు అనినతోడనే నా కుత, రం మిక్కుటమై పడుచు లేచుచుఁ బరుగిడితిని. ప్రదర్శనశాలల ప్రారంభములోనే తల్లిరూపము నా కగ పడినది. వెంటనే చేతులు విడిచి,

ఉ. అంబ! ననాంబులొద్దల్వలకరాంబుజ! శారదచంద్ర చంద్రికా
డంబర చారుమూర్తి! ప్రకటస్ఫుట భూషణరత్నరోచి రా
చుందితడిగ్విభాగ! శ్రుతిసూక్త షవిక్త నిజప్రభావ! భా
వాంబరవీధి విశ్రుతవిహార! ననుం గృహ సూడు భారతీ!

అని పఠించి బయలుదేరితిని. “తెలుఁగుపాల” మను శీర్షిక న న్నాకర్పించినది. అది యొక విశాల మగుకుటీరప్రాంగణము. బహిర్వేదికపై నొక మహాపురుషుఁడు హోమమునకై తయారుచేసిన గోమ యపిండముల నెండవైచి స్రుక్కువములు తయారుచేయుచు, దర్భల సవరించుకొనుచు నా కగపడినాఁడు. నే నేగి నమస్కరించి ప్రవేశము మతి నర్థించితిని. నీకు స్మార్తము వచ్చునా? నీవు జపహోమతత్పరుఁ డవేనా! ఆంధ్రకవిత్యాదరభావుఁడవైన నీ కిందుఁ బ్రవేశము కలు

గును. ప్రదర్శనదర్శనకుకూహాలినై స్వామీ ! తమ చివరప్రశ్నకు మాత్రమే నేనర్హుడను. అని యనుమతి నంది లోని కేగితిని. మొదటి గదిలో నొకమహ్మద్ సాంధ్యకృత్యములఁ దీర్చుకొనుచుండఁగా నొక గ్రాహణబలిక యశావనసౌందర్యోద్భాసిత దీనవదనముతో “వాడి మయూఖముల్ కలుగువాఁ డపరాంబుధిఁ గ్రంథే, ధేనువుల్, నేడిలు సేరె నేకతమ, నిష్ఠమెరుక భవదగ్నిహోత్రముల్ పోడిమి వ్రేల్చుగాఁ బడియె, బ్రాహ్మను బోయెఁ గచుండునేనియున్, రాఁచు వనంబులోన మృగరాక్షస పన్నగబాధ నందెనో?” యని యడుగుచున్నది.

రెండవగదిలోని కేగఁగనే రాజసూయాధ్వరము జరుగు చున్నది. అందు విశేషధర్మవిధిష్టులను ధర్మజులను యజ్ఞదీక్షితులై “బ్రహ్మ తేజమును రాజతేజమును, సద్బహుభూషణాత్మరాజతేజమును విస్తరించుచు... ..” మూర్తమైన ధర్మమును బోలె సహోదరపరివృతులై శ్రోత్రియపుసోమిదమృత యాజ్ఞసేని తనచెంత నుండఁ గూర్చున్నాడు. కాంచి, పులకాంచిత దేహుఁ డనైతిని. ప్రక్కనున్న వారైవరో కామంతయు నిడటనేనా, యింకొకసాలకుఁ బోవలదా ? యనుచుండిరి. తత్తేజమే కుటీరము వెలువడి రెండవసాల దరిసితిని.

అది యొక విశాంగృహంగణము. అచట వైదికతాకికములు రెండను సమ్మేళనమొందిన ట్లున్నవి. గుమ్మముకడ నొక తేజోమూర్తి యొకకులాలలేఖకునకుఁ బద్యములు చెప్పుచు నానైపు చుట చుట చూచి ‘ఏమిట్లు వచ్చితీవనిప్రశ్నించినాడు. మహాజ్ఞులై న యజ్ఞ, సుతీక్ష్ణ పతిభావంతములైన నేత్రములు. ప్రదర్శనము చూడ ననుమతి వేడితిని. నీకు శివకేశవుల భేదము లేదు కదా ? హరిహర నాథ భక్తుడవేనా నీవు? తెలుగుపలుకుబడుల నలవరించుకొన్నావా? నీకు రాజకీయపరిజ్ఞానము కలదా ? ఏదీ ? “తుదిరాజ్యము సగము గొమ్మడవియందుం బేరు వంచింది... ..’ అన్నయింపుము, అని నాడు. ఎట్లా కించిత్రుతిభచే నాతని నొప్పించి భవనపవేళ మొనరి

తిని. అందొకచో నొకానొక యోధుడు రథముపై నొక బాలసారథి
తో “బరిపుఁ డిచ్చిచకుండలములు, నుష్ణీషమును గలిగి, తీగఁ దిగిది
నగతి తనతేను మెఱయ ప్రలయభైరవ సహస్రగర్జనోదగ్రతర్జనుడై
నవాభ్యుదయంబు నంది, రాత్రి వుచ్చి తోతెంచు మార్తాండుపోల్కి
తన పగ వాడైన చక్రవర్తియెదుట నిల్చి “క్షత్రియుఁ డోడునే తగ
దు కౌరవరాజ! యొకండనే బృథా, పుత్రులలోనఁ జిన్న...” నను
చున్నాఁడ.

రెండవగదిలోఁ బరమాత్ముఁ డగునందనందనుని కట్టెదుటఁ
బాంచాలనందన క్రోధారుణితాక్షియై విశిష్ట కేశపాశము డాకేలఁ బూని
“ఇవి దుస్ససేను వ్రేల్లం దవిలి, సగము సగము ద్రెవ్వి తక్కినయవి
కౌరవులయెడ సంధిమాటలయవసరమునఁ దలఁపవలయు నచ్యుత!
వీనిన్.” ఇంకను రెండు మూఁడు గదులుండఁగనే శాలాంతరము దరిసి
తిని. సన్నని శరీరమునకక్క నొక చేపాటికట్ట, చేతులో నాకులపొత్త
ము, గంటము పూని సద్భక్తిపూరితుడైన కవి యొకఁడు కూరుచు
న్నాఁడు. నుడిటిను డులలో నున్నభావనకు నమస్కరించితిని. “ప్రద
ర్శనము చూచుటకు వచ్చితివా నాయనా?” భక్తిభరితస్వాంతుడ
వైనచో లోనికిఁ బొమ్ము. కాని, యిటురా! నీవు గ్రంథములు
వ్రాసితివా? వ్రాసినచో నవి సాధ్యమైపంతవఱకు భగవదంకితములే
గావింపుము. సరే లోనికిఁ బొమ్మనినాడు.

వరుసగా నమర్చబడిన యాసనములపై మహాభక్తులు ధ్రువుఁ
డు- కుచేలుఁడు- అంబరీషుఁడు- గజేంద్రుఁడు- ప్రహ్లాదుఁడు మొదలగు
వారు నిష్ఠాగరిష్ఠులై కనుపించినారు. నమస్కరించి కత్యంతరములు
దాటితిని. నేపథ్యమున మురళీధర్మి వినిపించినది. సుమారు పదిమంది
వ్రజయువతు లుత్కంఠతో నెవ్వరినో యన్వేషించుచున్నారు.
వారిలో నొకవనిత “నల్లనివాఁడు పద్మనయనంబులవాఁడు, కృపా
రసంబుపైఁ జల్లెడివాఁడు, మాళిపరిసర్పిత పింఛమువాఁడు, నవ్వురా

జిల్లాకు మోమువాడు.... ఓ మల్లియలార ! మీ పొడలమాటున
 లేడుగదమ్మ ? తెల్పరే ?" అని ప్రాశ్నించుచున్నది కనుమూసి తెరిచి
 చితిని. అది యమునాతీరము. శరదాకానిశ. స్వచ్ఛక్రమముదిలో పెం
 క్కండ్రాభీరయువతులమధ్య నందకిశోర మందటి కన్నిరూపులై
 వంశీగానముతో రాసక్రీడలు సలుపుచున్నాడు. జన్మ తరించినది. వీధి
 తిరిగి మతాకమందిరమున కేగితిని. పరమవిలాసవేషముతో స్వచ్ఛ
 మాల్యాంబరధానియై చందనచర్పాకృతిదేహుడు, రత్నాభరణ
 భూషితుడు, దర్భ వృక్షాడు వ్రేల లీల మాణిక్యాంగుళీయకము ధరిం
 చి కర్పూరతాంబూలచర్మము చేయుచు గూర్చున్నాడు. నే కేగి
 నమస్కరించితిని. వచ్చితివా, రా, ప్రదర్శనమునకేమిలే, కూర్చో,
 తాంబూలము వేసికొనుము. తృప్తిగా భోజనము చేసి తాంబూల
 చర్మమునైన తర్వాతనే యేపనియైనను, భోజన మైనదా యన్నాడు.
 నమస్తే కవిసారథౌమా ! నీ ప్రసాదమువలననే సారస్వతభోక్తలు ప్రతి
 క్షణమును “గోక్షీరంబులతోడ మండగలవో, గ్రోన్నేతితో పప్పు
 తో, నక్షయ్యంబగు నేరుల బ్రాలకలమాహారంబుతో... కుక్షుల్ నిండ
 గ నారగించుచునే యున్నారు. అని ప్రక్క గూర్చుండి తాంబూలపు
 బుటికకై కై సాచి ప్రశ్నించితిని. స్వామీ ! తమలపాకలు ఓరుగల్లు
 సంతలో గొన్నవేనా ? అవి. ఔను, యా తములపాకుమిటానిసోయ
 గము తిలకించితివో లేదోగాని, నే వలచుటకేమి “శంకరునియంత
 మహాత్ముడు లింగరూపియై గొనకొని....” అవును. కపిరాజు !
 తమ విలాససంభాషణ నన్ను తుష్టుని గావించినది. తమ పలుకు
 లలో హరచూడాహరిణాంకవక్రతయు, కాలాంతస్ఫురచ్ఛంషికాపరుషో
 ద్ధాఫయోధరస్ఫుటతటిపర్యంతకాఠిన్యము ఉన్నదని నాకు తెలి
 యును. తమ ‘విశ్వలోక కుటుంబి భీమేశ్వరుని’ దర్శింపనిచ్చెదరా ?
 యనెను. సరే పొమ్మ. అని కవిరాజు నాకాజ్ఞ, యిచ్చినాడు. లోనికి
 బోగానే, ‘అంతఃపురాంగనలక’ గన్ను మొలుంగి... గన్నేరు కాదారి

ప్రాచీన సానివాడ కరగు విశ్వలోక కటుంబి శివ్యపరివృత్తుడై కట్టి ప్రోద్భవనిష్ఠురక్షాధితదప్రోధాంధకారంబునన్ చక్షుల్ రెండునుజిమ్ము చీకటులుగా, భిక్షాపాత్రము పగలగొట్టి శాపజలమెత్తి వారణాసిపై "మాభూ ప్రోపూర్వీ విద్యా" అని తిట్టబోవు పారశర్యుడు పచ్చని వృక్షవాటికల పండులభిక్ష భుజించి కూర్చి వెం పచ్చుపడగ నేర్పు కొనెడి కోయల బ్రహ్మచారికి చదవు చెప్పు స్వరమ కలవైదర్చి, మంచుం గొండయనుంగు పెండ్లికొడుకు మధ్యాహ్నకాలంబున నర్పించు మహాతపస్వి పాండవమధ్యముండు నొకరొకరే యుదాత్తస్వభావములతో నాకను విందు చేసినారు. తృప్తినంది ప్రకటనమున కేగితిని—

ఆ యరగుపై నిరువురు పురుషులు నా కగుపించినారు. వారు పరస్పర సంభాషణానిమగ్నులై యుండుటచే శ్రవణకుతూహలినై నిలుచుంటిని. వారిలో నొకరు ఎవనిప్రసాద వారిది, నేను తత్తరభాగమును మాత్రమే యాప్రసాదించితిని. నన్నదియే మిక్కిలి యాకర్షించినది. తమవలె నేను పూర్వోత్తరభాగములు రెండును దెనిగించితిని? ఎట్లయినను తమరు ప్రబంధపరమేశ్వరులు! అనుచుండిరి. ఎంతమాట సెలవిచ్చితిరి. దానికేమిలెండు. తమరు పెద్దలు. పాత్రప్రసాదాచాతురి తమ సొమ్మని ప్రార్థనము చూచినవారంటు ననుకొనుచున్నారు తమ భావన "తొలుకారు మెఱుంగులతోటలో విహరించు రాయచ కొడమతో రాయజాలి" యన్నదని విజ్ఞజనాభిప్రాయము. అని ప్రత్యుత్తరము నిచ్చుచున్నాడు. దగ్గరకేగి నమస్కరించితిని. ఇరువురు నైకకృతముతో లోనికి బోవచ్చునన్నారు. లోనికిగెంతనే యింద్రుని జముంచి నాక మాక్రమించి సుధర్మాసనముపై గూరుచుండిన నరకుండు, చిత్తరువో కరువో యనంగ చేరవ కంఠముచెంత డాసి గండాదపు బొమ్మవోలెనున్న యూర్వసి నాకగుపించినారు. నరకుండు దివ్యకాంతాకరతాలవృంతసముదాయసమీధముసోక రాజ్య

ముం గైకొని దిగ్విజయశారవధన్యుడనై నప్పటికిని నాసభలో నీకను దోయివెన్నెలలు నిండక కోర్కెలు నాకు నిండునే? యనుచున్నాడు. తన్నాయికాస్త్ర యగునూర్వశి పువ్వులు వేమకైన గడివోయినవే ముడువంగవచ్చునే? సంతనెన్నడో జవ్వన మమ్ముకొన్న గడసానిని, అని నేర్పుగా తప్పించుకో జూచుచున్నది. సంభాషణ సాగినము కలిగించుటచే యాగభాగములు గొన నూర్వశి యాజ్ఞాపించువటకు నుంటిని.

రెండవగదిలో మహాయోధుడైన యానర కాసురుని కెదుట రథస్థయైన యొక యూచినకట్టి వంపనిపయో రుహలోచన సూ చేతి శార్దూకోదండ మండుకొని శౌర్య ముట్టిపడుచుండగా “అరిజూచున్ హరిజూచుఁ జూచుకములం దందంద మందార కేసరి మాలామకరంద బిందుసలిలస్యందంబు లందంబులై తొంగి శరాః రమున్ దర హాసామృతపూరము గురియుచున్” గనిపించినది. ఓహోహో! అవీర నారి శరీరమున నర కాసురుం డేయువేగిరంపు బాణములఁ బ్రాణములు క్రేగంటి చూపున నీరిగొన్న సన్నగేదంగిరేకుల కిన్నదమ్ములగుచు, జడగొప్పలోను నచ్చపుసజ్జకములైన విరః దురికు వింతవి దులగుచు, బిగువుఁ జన్నులమీద వెనుకటం బైన చెంగులో క్రోవిరు సంగడము లగుచు, కేలికి హరివైన గేలదాలించిన సంఘి బంతికొనల జోపాప లగుచు, కసుమశృంగారములకెల్ల గ్రొత్తనేయుచు నెనిమిది కేటంగులై యినుమడించిన సొబగుతో నొప్పించి. ఆహాహా! యని తనివంది మలుపు తిరిగితిని. ధంకానగారాలు మ్రోగుచున్నవి. గజబృంహితములు వినవచ్చుచున్నవి. తల పై కెత్తి చూచితినిగదా? విజయనగర నివేశ మని యున్నది. వాతావరణమంతయు మహాభాగ్యవంతముగ నున్నది. క్రింద రత్నకంబళములు, పసిడితూగుటాయెలలు, చందిరకావివస్త్రములు, మృగమదవీటీస్థగితపరిమళములు, సౌందర్యపూరితులైన దాసి కలు, మహోజ్వలముగ నున్నది. దరిదాపు ఎనిమిది పది స్థాల లున్నవి.

తొలుత నేనొక రాజభవనముచేత కేగితిని. ప్రదర్శనాధికారి మహా రాజనను గర్వమైనను లేక యెల్లరకును దగ్గరగా నున్నాడే? యని సంతసించితిని. మహారాజా! నీవేమి వ్రాసితివి. ఆంధ్రభాషలో నీయా ముక్తకు సరివచ్చుశయ్య మతిలేదు. నీదే యారచన. అనుచు భటుఁ డు తెర యొలగింపఁగా లోనికిఁ బోయితిని. గుమ్మము దాటినంతనే పాండ్యగర్వోర్వీరత్వనీచుంతమైన విలుబుత్తూరు రాజవీధులలో దేవ తామిధునరూపములతో నన్నపసిడి తేరులు, ఆరెకులుపన్నుత ప్రయాతద్విజానళి సిగ్డీకృతశాటువులను భ్రమలతోఁగదింపఁగా కేదా రంపుకుల్యాంబరములో దిగిపోవు బాతువులు- ఆరెకుల తెల్వితక్కు వకు నవ్వు శాలిగోషికలు- మొదలైన పెన్నెన్నో దివ్యదృశ్యములు కనిపించినవి. ఇంకను పరిక్రమింపఁగా విష్ణుచిత్తుని యింటిలో నడికి రేయియైనను 'నాస్తిశాకబహుతా నాస్త్యష్టతా నాస్త్యపూపో నాస్త్వీ దనసౌష్ఠవం చ కృపయా భోక్తవ్యమ్' అను వాక్యములును యాము నాచార్యునితో వాఁంపఁబోవ రంగనిచే నాజ్ఞాపింపఁబడిన విష్ణుచిత్తుని "గృహసమార్జనమో, జలాహరణమో, శృంగారపల్యంకికా వహ నంబో... ..నృహరీ! వాదములేల లేరె యితరుల్ సీలీలకుం బాత్ర ముల్," అను ప్రార్థనము విని సంతసముతో వెలువడి శాలాంతరము డాసితిని. డాకాలనున్న కవిగండపెండేరము గిలుకుగిలుకు మనుచుండఁ గా నొక స్థూలకాయుడగు కవి క్షౌమవసనధారియై గుమ్మములోఁ బచారుచేయుచున్నాఁడు. ఆకాలియందెయులివు "పూతమెఱుంగు లున్ బసరుపూపబెడంగులు నింపునింపువా, కైతల జగ్గునిగ్గువలె" గమ్మగమ్మునుచు, రాతిరియుం బవల్ మఱపురాని హోయలు తోడి చెలి యారజంపునిద్దాతటి తీపులవలె దారసిలుచు... ..భారతీవధూ టీకమనీయ గర్భనికటిభవదానన పర్వసాహితీ... ..ధ్వనుల వెలార్చు చున్నది. సమస్కారము తాతగారూ! ప్రదర్శనము చూడ నిచ్చెదరా? యంటిని. పో, లోనికి పో. దిక్కులు చూడకు. అచట తొండముల్

సాచి యందుగు చిగుళ్లకు నిక్కుకరుల దంతచ్ఛాయ గడలుకొనఁగ
 ....పుడమి తిలకండుల న్యాయముగ నుండును. కాలుజాఱి పడిన
 నీగతి యథోగతియే. మనసు నిగ్రహించుకో. పోతనునుజోదియ
 చెత నెవరైన మాట్లాడు కొనినట్లుండిన చాటుగా విచుము. జాగ్రత.
 కాలుజాఱినచో హిమవత్సర్వమునుండి పాతాళములోఁ బడెదవు.
 సరే చూచి రా యని దారి నిచ్చినాఁడు. లోని కేగినంతనే యెంత
 చిత్రమోగాని, భవనమంతయు సంతర్హితమై 'శక్తికేత గజపుచు' సుర
 రాజు జలకేళి సవరించుచంద మెఱిగిన చదలేఱు, కలిగి బహురత్న
 ద్యుతిమేదురోదర దరభాగంబుల బొల్పుమిహికాహార్యము గనిపించి
 నది. నభోవాహ సేలహరీశీతలగంధవాహము నాశరిమునకు హాయి కలి
 గించినది. సమీపమున తిరక్కారపరీభూతవైశ్య రవ మొండు
 స్త్రైణము నాకు వినిపించినది కవి పితామహుఁడు చెప్పిన మేరనుండియే
 చూచితిని. అట నొకానొక మరన్నాక్షిరోరత్నము 'మీఱిన విన్న
 గుబ్బచనుమిట్టల నశ్రులు శించువందఁగా' వాటున కింతులోర్తురె
 కృపారహితాత్మక ! నీవు శ్రోవ నిచ్చోట భవన్నఖాంకరము నొక
 కనుఁగొనుమనుచున్నది. ఎచ్చోట ? హా శ్రీహరీ ! యని కన్నులు
 ముకుళించితిని. ఏ హవ్యవాహనుని కృపయో చెప్పలేనుగాని, కనులు
 తెఱచుసరి కొకానొక మహాకవి కట్టెదుట నిల్చితిని. ఆకవి భార్య
 భర్తలమధ్య తగవులు టిచ్చుటలో మిక్కిలి నేర్పరియని తెలిసికొంటిని.
 విలువగల వస్త్రము ధరించి, జరీపువల లక్కరంగుశాలువ వల్లె
 వాటుతో అరంగుపై టివిగాఁ గూర్చున్నాఁడు. ఇదివఱకు నేను చూ
 చినవారందఱు కన్నను కొంచెము పోట్టి. కాని, కొనజేటి కోటరుపెట్టి
 నట్లున్నను ముక్కు నన్ను మిక్కిలి యాకర్షించినది. పోయి నమస్క
 రించితిని. నన్ను జూచి, యంతఃకంది వచ్చుచున్నారు, పోవుచున్నారు.
 ఒక్కరైనను తగవుపెట్టి తమాషా చూపఁగలవారని నాకు తోచదు.
 అతగినమనసులు విఱుచును- విఱిగిన మనసులు కలుపుట- ఈవిధ్య

లో నీకుఁ బ్రవీణత యున్నదా? యన్నాడు. నేనును హేలూసంభాషణ కుపక్రమించి కవిపారిజాతమునకు నమస్కారము ! ఆవిద్యలన్నియు నాకేమి చేతనగును ? నేనేమి, అమ్మగారి కరణముకవివా ? అయ్యగారి కాలివంకవాడనా ? ఏదో తమబోంట్ల పాదసేవచేసి హృదయాబ్జమరందాస్వాదన చేయువారి రసవిపాసిని. దయచేసి, లోనికిఁ బోనిండుంటిని. పరవా లేదులే. మాటయూతము బాగుగనే యున్నది. పో, పో, లోనికి పో, అని బుజము తట్టినాడు. వెంటనే సంతోషముతో మూడుబుజములై లోనికిఁ బోయితిని. అబ్బా ! ఏమి యింద్రజాలమో నేను జెప్పలేనుగాని, వెనుకటిశాలలోని నగరాజదృశ్యము నాకనుల వ్రేలుచునే యున్నది. అట్లే యిదియొక శృంగారవనదృశ్యము. 'అలి కులరావముల్ కిసలయాకుల కోకిల కేకి కాకలీ కలమ్మదనాదముల్' మాఱుమ్రోయుచున్నవి, ప్రక్కనే యొక కొలనిపొంత పూదేనియ యేటికాలువయొడ్డున నొకరాణి చెలికత్తెతో నుద్విగ్నయై మాటాడుచున్నది. తాను పదునాఱణాల ఓత్త్రీయవంశసంజాత సనుగర్వ మామె కున్నట్లు మాటలలో నేనూహింపఁగా స్పష్టముగా నామెయా మాట పలికినది. ఎఱుంగునే పసుకాపరి భావజమర్మకర్మముల్ ! ఎంత స్వాభిమానపూరిత వమ్మా ! నీవత్తులయొద్ద నీపేరైన నెత్తుటకు వీలులేదేమి ? కావలె నమ్మా నీవంటివీరాంగనలు భారతదేశమునకు అనుకొనుచు ప్రక్కగదిలోనికిఁ బోయితిని.

అది స్వర్గసీమ. నందనవనపరిసరప్రదేశము. ఇచట నాసాత్రాజితీయే భర్తృసహితయై ధీరయై నీలువబడి ఎదుట నున్ననందన వనపాలకులతో జడచుట్ట సవరించుకొనుచు సమాధాన మిచ్చుచున్నది. వినుడు సురేశ్వరవనపాలకులు ! వార్ధిఁ బొడమిన యట్టివృక్షమునకు ఇంద్రాణి యెవ్వతె ? యింద్రుఁ డెవ్వడు !... .. ఈనగంబు సత్య భామావిధేయుచేత నొడియించుకొని యేగుచున్నదాన. చేవ గలదేని మిశచీదేవిని, ఆమె భర్తచేత నాభర్తను గెలిపించి తీసికొనిపోమ్మని

Legitimate altimatam పంపుచున్నది. కబు రందినది. అటు నాకొకసులు, ఇటు యాదవసైన్యము పోరున కాయితమగుచున్నది. కల్పవృక్షానవపానమత్తులగు అమృతాంధోయోధులు యదువీరులు కలిసి రణభేరి మ్రోగించుచున్నారు. ఛాం, ఛ ఛాం.

ముందునకు దృష్టి సారించితిని. ఇంకను ఎన్నియో శాలలు, దాక్షిణాత్యనివేశనము, గోదావరీనివేశనము, అర్వాచీననివేశనము, అని యెన్నియో శీర్షిక లగపడుచున్నవి. కనులు దెఱచితిని. క్రింద పరుచుకొన్న పరుపుచుట్టలు ప్రక్క-మండముపై దభాలున వైచి నా యర్థాంగి నన్నుఁ జూచి నవ్విన్నది. ఓహో మొత్తముపై రాత్రినుండి యిప్పటివఱకును మూగురు సత్యభామలను దర్శించితినే యని క్రత్యక్త సత్యభామకు బదులు నవ్వి లోనికిఁ బోయితిని.

క లో పా న న.

మహాకవి కాశీభట్ట కృష్ణరాయశాస్త్రిగారు.

౧

సీ. మానవజన్మ సమూహననీయ జ్ఞాన

సుస్థాయి స్వస్థమై సొంపునింప

మానవసౌందర్య ధీనిదానంబుగా

ననురాగ మచ్చమై గొనబుడనియ

మానవపురుషార్థ మహిమాన్వితంబుగా

సుకృతులఁ గావించు సొబగు లుబుక

మానవదేవతాస్థానై కృత్యోగమై

సత్యాశ్రయానక్త బానుమీఱు

దానమానాదిగా రంజితం బొనర్చి
దివ్యతంత్రుల మీటుచుఁ దేటలొలుక
వీణవాయించుచున్న యా వాణి మమ్ము
మానవోద్యమములఁ గాచి మనుచుఁగాత.

౨

సీ. భారతీదేవికి హారతినిడువోల్క-

వింధ్యాద్రిపై జెండ వెలయుచుండ
గంగాజలంబులఁ గావేరినీటను
జలకేళి పొలుపులు సాగుచుండ
ఇరుదెస సామంతవరులునాఁగ సముద్ర
భూభృద్వయంబుచేఁ బొడలుచుండ
లలితకళామహోల్లాసహాసములొప్ప
నల యజంతవిహార మలరుచుండ

భారతీరూప మొకపరిఁ బ్రబలుచుండ
దివ్యవాక్కులఁ దనప్రభ తెలుపుచుండ
సింహపురి సింహపీఠిగాఁ జెలఁగుచుండ
నింతలో నాంధ్రి యేమయ్యె నెచటికేఁగ ?

౩

నానారత్ననిధానభూషణమయాంధ్రక్షేత్రసంచారణ
న్యూనశ్రీవిభవంబుడంబు వెలుంగన్ ద్యోవాహినీరసు
స్నానోద్ధాతసమస్తసాపనిచయస్సాయత్నభాశోభిసి
నీనైపుణ్యమదేల చూపఁజన వాంధ్రీమూర మా కిత్తతిన్.

౪

పలుకు ల్నిర్మలతావకీనగురుసంభావ్యంబులుంగా వంటం
చలుగం జెల్లదు వేషభావ లవి యన్యంబు ల్విధరాంచితం
బు లంటంచు న్నడిగి గుండరాదు, విను, మామూర్థత్వమున్ బాపి నీ
చెలువౌరూఢము చూడనిమ్ము కరుణాసింధూ లసద్భారతీ

౫

సొమ్ము ల్పెల్లుగఁగూర్చి చిత్రరచనా సూక్ష్మజ్ఞతాభూమిగా
సమ్మోదంబునఁ బూర్వలార్యమత్తులె సాక్షాజ్ఞగన్మాతగా
సమ్మోదించి నుతించి రంచు వినెదన్ సత్యంబకా యైనచో
నమ్మా భారతమాత రమ్ము విమలస్వాంతంబునన్ గొల్చెదన్.

౬

కలుగునె యాంధ్రికున్న యల కమ్రతరోరుమధుస్రవణికో
జ్వలసురశాఖనిర్గళితసారమయ ప్రథమప్రశస్త స
త్ఫలగతమాధురీరుచిరభవ్యరుచుల్ దలపోయ నన్యభా
వల కవి యేల కల్గును నిసర్గగుణంబును మాఘజెల్లనే.

౭

పల్కు-పల్కు-ను దిద్ది ప్రాణశక్తుల నించి
మాటలం దమృతంబు మట్టుపఱచి
చిటిపొటినడలలో జిగిపసందుల నేర్చి
భారతసంహితల్ పట్టజెప్పి
ఆటపాటలనైన నాచారశీలంబు
లెడనేయనీని కట్టడులదొట్టి

వ్యవహారసౌకర్య మరయఁగాఁ గఱఁదుల
 నెఱజాణలేనమెల్ల నీటుపఱచి
 సీమవారును గర్హటసీమవారు
 రసికు లందఱుఁ దలలూఁతు నెసకమెఁగ
 నాంధ్రి నాభాష నాదేశ మమృతభూమి
 యాంధ్రు లమరవరులనఁ గాడనఁ దరంబె.

౮

ఉభయభాషాలసదిభయుగోధారవేఁ
 గీస్యందనవిహార కేళిఁదేలి
 అచ్చప్రభావాచకాంచితశివకథా
 కృతినమాశ్రయపుణ్యకీర్తిగాంచి
 స్వశ్చితామోదశాశ్వతసాధనాతంత్ర
 విక్రమదీక్ష సద్వినుతిఁగాంచి
 మధుమధురోదారమహితవాగ్బంధుర
 సత్ప్రబంధవిధానచరిత మెఱింగి

యున్నయాంధ్రివి నిను మించ నుర్విలేరు
 లేరులేరని చాటి పల్కెద నిజంబు
 అలిగి యేరేని గొణిఁగిన నలుఁగనిమ్ము
 తెలుఁగుతియ్యదేనియరుచి తెలియఁ దరమె.

౯

నన్నయ్యా యని పేరుసెప్పుకొని విన్నాణంబులం దిన్నిటన్
 గన్నాకన్నటులెన్ననేర్చి మకరందస్వాదువాడ్జాలమె
 న్నన్నాదేయనఁ జాలుజాణ వని యుల్లంబందు ధీరప్రభా
 వాన్నత్యంబున నిల్చికొందు నిను నే నశ్రాంత మాంధ్రీశ్వరీ.

౧౦

తిక్కన్నను దిమ్మన్నను
 దిక్కోటుల నాంధ్రమధువిత్తీర్ణప్రాధిన్
 దక్కంగ నేలిన జాణవు
 తెక్కలి మాటల యాంధ్ర - తెలుగుమగలకున్.

౧౧

తిక్కన్న వేడకయ దివ్యభారతసార
 సారభం బాంధ్రకి సంతరించె
 ఎఱ్ఱన్న విందగుఁ దొడ్డులెల్లను దీర్చి
 మూర్తిత్రయఖ్యాతి మురియించె
 రేచన్న వలనానె కృతనిరూపకశాస్త్ర
 చర్చల గడిచేర్చి సాగనిచ్చె
 పోతన్న హెచ్చానె పురుషోత్తమకథార్థ
 భావసర్వస్వంబు భక్తి నించె

కావరమ్మదె యెవ్వ రేకరణి నన్న
 నన్న కేతేరు రాజసంపన్నవమ్మ
 తేటగీతులఁ గోరిన దివ్యగీతులఁ
 కొడువలేదమ్మ తిరుగు మేకొడుకులేక.

పుష్ప రాగోత్సవము

౧

అహిమవన్నగాంబుధి నిరంతర సర్వజగజ్జనస్తుత
 శ్రీహిత కీర్తిగాన రస సింధు తరంగసమూహ డోలికా
 మోహవిహారగంధవహ ముగ్ధకిశోర సమాజ పూజ ల
 వ్యాహతభక్తిజేయునవె యాధిపతిసమీపమునందుఁ గోకిలల్॥

౨

అంధ్రీమహాదేవి యానందపరబుద్ధి
 ఆలపించిన శ్రుతిమేలవించు
 అంధ్రీపదన్యాస మందగించుచునుండ
 రాగానురాగ సంక్రాంతిఁ జూపు
 అంధ్రీవచోమధురాంచన్మధువు లొప్పు
 కోకో ధ్వనిస్ఫూర్తిఁ గూయఁదొడఁగె
 అంధ్రీ రసప్రశంసాతి సుందరవాద
 మమర రసాలాగ మధివసించు
 అంధ్రీ ద్రావిడియనఁ బల్లవాదియగును
 అంధ్రీకి వసంత మన సంతతాత్మయగును
 అంధ్రీకి “ఉగాది”యన నిష్ఠమైన దగును
 అంధ్రీపెంచిన కోకిల యట్టిదగుట॥

3

సరిగమాపసగమగమసరిపసమని
 మూర్ఖనా మోహనాదుల మొనయ కదిగొ
 పంచమీరవమో స్వభావస్వరంబొ
 పాడుచున్నది కోకిల పాట వినుడు॥

౪

సహకార పల్లవోత్సాహ తాత్పర్యంబు
 గలదాటను వసంత ఫలము లిడఁదె
 పుణ్యభూజనవాస బుద్ధివిశ్రుతిమూర్తి
 గల దాంధ్రీకి వసంతబలము లిడఁదె

మధురస్వరాలాప మాన్యాభిమానముల్

గలదాంధ్రునికి వసంతకళల నిడదె

త్యాజ్యమునుండర తనూ డేమన్వరూపంబు

గలదాంధ్రునికి వసంత గరిమ నిడదె

ఆవసంతకోకిల యాంధ్రుకను గుఱజెలియొ

ఆంధ్రు కోకిలకన్న మృదుగునొయ్యెయొ

కోకిలాంధ్రులేకోదరలోకులేమొ

పలుకువరుసను బిలువఁగా వచ్చుగాదె॥

గీ

కాకేమి తెలుఁగువారికిఁ, బైకము కోకిలగుంపె ప్రకృతి తలంపన్
వాకొన దేశీయుల కదె, పైకము సర్వస్వ వట్టి బంధువు గలదే॥

౬

హాహాకారమునన్ ద్రివిష్టపమునం దాగాయకు ల్వాడ స
మోహప్రక్రియ 'కో' యటంచు మధుసంపూర్ణధ్వనిం గాయకుం
డై హెచ్చుంగద యాంధ్రుచెంతఁ బికరా జత్యంతమర్యాదన
ట్లు హాహా విచక్షణుండగుటకే నోర్తు నిరారంభిన్॥

౭

తొలిపల్కు లకుఁగలుకు చెలువొల్కునాంధ్రుకి

వందిమాగధ పికవ్రాత మదిగొ

మనుమాటలను దేటలను జాటునాంధ్రుకి

సండఁ గోకిల తండ మలరఁచుండ

గలపొంకముల బింకములఁ గొంకకాంధ్రుకి

బికగణంబు బలంబు వెలసియుండఁ

దనకన్న నొకమిన్న గనమన్న యనుమన్న

సనుగొన్నయాంధ్రు కామని పికంబు

పట్టిదాట నేటేట నాంధ్రాళి శుభము

గోరి పంచమస్థాయిని గొల్చి ఫలము

కొమ్ము కైకొమ్ము మేకొమ్ము కొమ్ముటంచు

“కో” యను వసంతవేళలఁ గోకిలమ్ము.

భావవీచీవిహారము.

చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రి.

మృదుమధురభావసామగ్రి సహృదయులహృదయమున నానందపరవశముచేయును. అట్టియానందము సనుభవించుటకు వారెంతేని కృషి చేయవలసివచ్చును. రసభరితములగు పెక్కుకావ్యములను బలుమాటు చదివి వానియందలి మేలిభావముల నెఱుకొని మనమున హత్తుకొనఁజేయుఁ జాలినశక్తి యేర్పడినఁగాని యాసహృదతయే యేర్పడదు. నాఁడుగాని సరసకవిహృదయము నెఱిగి యాతనిభావనాతిరేకము నెడఁగృతజ్ఞత వెల్లడింప ననువుపడదు ఒకరీతిగ దీని నలనఱుచుకొనుట లోనంతశ్రమ లేదనవచ్చును తఱుచుగ సద్గ్రంథపర్యవేక్షణము, తత్సారము నాకలింపఁజాలిన సౌమనస్యము నక్షేత్రములు. కావ్యనిర్మాతయగు కవి కన్ననో యింతకంటె శ్రమ మత్యధికము. తొలుతఁ గావ్యనిర్మితి కనువగుసామగ్రిని సమకూర్చుకొనవలయును. ప్రకృతి దృశ్యములఁ బ్రత్యేకదృష్టితోఁ బరికింపవలయును. భావనావిశేషముతోఁ దనమాన సమున స్ఫురించిన వాని నేకాగ్రతతో నహర్నిశముఁ బరిశీలించి, వానికొక నూతనాకృతి నమర్పవలయును. కావ్యకళావిస్ఫూర్తి దొలుకాడ నాదృశ్యములఁ బ్రదర్శింపవలయును.

ఏదియో నవ్యత కలదనుకొని కవి తన యూహాకొలఁదిని గృహిని నిర్మించినను సమకాలికులగు పరిశీలకుల హృదయములకెక్కఁ జాలని డగునేని వాని పరిశ్రమ మంతయుఁ గాలగర్భమున నణఁగియుండవలసి నదియే. కవివతంసుఁ డగు భవభూతి

“ఉత్పత్యతే మమతు కోఽపి సమానధర్మా

కాలోహ్యాయం నిరవధి ర్విపులాచ పృథ్వీ”

యనీ వాకొనిన రీతిని చతుస్సముద్రముద్రితమైన రూఢభాగములఁ బ్రసంగముగ కాలచక్రమున కవి కడగండ్ల నెఱిగఁడు నహృద

యుఁ డేనాఁటికైన నవతరింపకపోడు. కాని యంతవఱకు నంతటి యుత్తమకావ్యమైనను ఒకప్పుడు చివికి చిందఱవందఱయై మ్రగ్గుచు నణగి యుండవలసినదియే. కృతియందుచూత్రము కవితాసారము కరుడుగట్టి యుండవలయును. అదియున్నచో నేనాఁటికైనను బయటికి వచ్చును.

సారాసారవివేచనము వ్యాఖ్యాతల (విచారకుల) శిరముపై నిలిచియుండును మల్లినాథునివంటి నిశితవిమర్శకుఁడు వివేచనభారము తన శిరమున నిడుకొని ర్యహించినాఁడు గనుకనే కాళిదాసాదులు కవిమూర్ధన్యులై వన్నె కెక్కినారు. మల్లినాథసూరి తన వ్యాఖ్యానారంభములో

శ్లో. వాణీం కాణభుజీమజీగణ దవాసాసీచ్చ వైయాసకీ
మన్తస్తంత్ర మరంస్త పన్నగగవీరుంభేషు చాజాగరీత్
వాచా మాచకల ద్రహస్య మఖిలం యచ్చాక్షపాదస్ఫురాం
లోకేభూ ద్యదుపజ్జమేవ విదుషాం సౌజన్యం యతః.

అని తనకుఁగల శాస్త్రపాండిత్యము నుగ్గడించినాఁడన్నది తన యాధ్యత్యమును వెల్లడించుటకుఁగాదు. ఉత్తమకావ్య నిర్మాతలగు కవుల హృదయసారము నెఱుంగవలయునన్న నంతటిపాండిత్యముండిననే గాని వలనుపడదని యెఱిగించుటకే. శ్రీహర్షుని నైషధకావ్యసారము నాకలింపవలయునన్న నాతఁడు రచించిన ఖండనఖండఖాద్యము బాగుగ నాస్వాదించినవారికేగాని తక్కింఁగుల కది కొఱుకఁ బడనిదియే.

ఇతఁ డెఱుఁగు కృతులలోఁ గవి హృదయము బాగుగ నెఱుఁగవలయునఁ గ న సంస్కృతవాఙ్మయమును డలస్పర్శిగఁ బరిశీలించినఁగాని వలను పడదు. శ్రీనాథునివఱకుఁగల ప్రాచీన కవులలో మేటి వారని పించుకొను కవులందఱు తమ కృతులయందు దాసంస్కృతకవు లుపయోగించిన సరససామగ్రిని విశేషముగా వినియోగించుకొనినవారే. కావున సంస్కృతకావ్యరసాస్వాదన పరతంత్రుల కాంధ్రకవుల హృదయము

సులభముగను సుస్పష్టముగను నెఱుంగవచ్చును. ఇట్లునుట నితరులకా కావ్యములఁ బరికింప నర్హతలేదనుట మాత్రముగాదు. నూత్నదర్శులగు ధీమంతుల కొకరితిగ మధురభావసామగ్రి పెంతునే పొడకట్టుచునే యుండును. కాని సంస్కృతభాషాపాండిత్య మలవఱుచుకొననివారికి శ్రీనాథకవిసార్వభౌముని కవితగూడ వైరస్యాపాదకమేకదా ! అందును మధురభావవీచికలకలముతో నొప్పారుప్రాచీనాంధ్రభాషాకావ్యరసవారిధి సంస్కృతకావ్యమాధుర్యభరితమే గావున నందలి కృషి యెంత యధికమో యీ కృతులం దాదర మంత మెండగుచుండును. అట్లుగాకున్నచో నన్నెచోడునివంటి యుత్తమకావ్య ప్రప్త యిరువది యవ శతాబ్దివఱకు నెవ్వరికి సాక్షాత్కరింపకుండునా ? ఇంతటి యుత్తమ కవి నేప్రబంధకర్తయు వాకొననైన లేదుకదా ? ఇప్పటికి నీతని భావభరితకవిత నాస్వాదించెడివా రరుదుగదా? అయిననేమి? కావ్యము సారవంతమైనచో నేనాఁటికైన సహృదయుల హృదయములలో నాటుకొని తీరును. రత్నాకరమున రత్నములునోలె కావ్యమంతటిలో మధురతర భావము లటనట విరళముగనే యుండవచ్చును. వార్షిధిలో తిమినక్రర్షుషాదులుండుతావులవలె దురవగాహములగు పట్టు లుండక పోవు. కాని యరికరబంధచు న నవలోడనముచేసినచో మేలిరత్నములు దొరకకనుజోవు. లోనికిజొచ్చి వలయుపైచి వెదుకవలయును. కవిరాజ శిఖామణి యగునన్నె చోడుని తెలుగుసేత యగుకుమారసంభవమునందలి భావవీచికలలో కొలదికాలము వినోదించెదముగాక.

శైలరాజపుత్రి యీశ్వరనిభక్తితోఁ బూజించి, వరదుండగునా యహికుండలువలన వరములఁ బడయుటకై పసిడి తామర పూవులఁ దెచ్చినది. ఆపుష్పసంచయమున నీకవి ప్రదర్శించిన భక్త్యుతిరేకము భావనైభవము ప్రశంసనీయము.

సీ. మొనలావులించి వాసన నల్లఁ బసిగొని

శేఁదేటిగము తెంగిలింపకుండ

నద సూఱగొన వేచి నుడియుతెమ్మెరలచేఁ

బాడముపుప్పొడి పొలివోవకుండఁ

దరణి కూటమున మేయులి పద్మినిమేన

మొలతెంచు మధుమద మొలకకుండ

మేల్కొని గోమిని మెలఁగిమై మురిసినఁ

బాదిగొన్న యకరువు సెదరకుండఁ

గీ. దెలసి జక్కవ లొండొంటిఁ గలయఁదారు

కలకలంబున శేకులు కదలకుండ

మున్నకొనివచ్చి గణికాసమూహితోడ

గిరిజ పూజించెఁ బసిఁడితామరల వరదు,

కు. సం. 3. 3410

మొగ్గలకొనలు వికసించి వాసన నలుదెసల వ్యాపించి నంతనే పసిఁబట్టిమూఁగివచ్చు పిల్లతేంట్లమూతులతో ముట్టియెంగిలిచేయకుండ, హృదయముకొల్లగొట్టుటకై సమయమువేచుకొని చుట్టుముట్టు మంద మారుతములచే పుప్పొడి యిచ్చుకై నను చిందఱవందఱ కాకుండ, సూర్యుడను పురుషునికలయికచే రాపిషీనొంది పద్మిని (పద్మలతయను పద్మినీజాతిస్త్రీ) శరీరమున మకరందమను మద్రప్రవాహమొలికిపోకుండ లక్ష్మీదేవి మేలుకొని యటునిటు తిరుగుటచే శరీరము ఖండితమై గుబురుకొన్న కింజల్కములు చెడరిపోకుండ, చక్రవాకపక్షులు తెలివి గొని ఒకదానితో నొకటి కలిసికొనుటకై సమీపించునపుడు సేయు కలకలముచే శేకులు కందిపోకుండ, ముందుగనే లేచి, స్త్రీ సమూహ ముతోఁగూడి కొలినిలోని వైడిఁతామరలదెచ్చి వరదుని బూజించెను.

‘గోమిని’ శబ్దమునకు లక్ష్మీ యను సర్థము కిట్టెలు దొరగారి కన్నడ నిఘంటువునఁ గానవచ్చుచున్నది. మరియు సంస్కృతనిఘంటు

పు నందుచు నొకచోఁగాననయ్యెను. తెలుఁగు కవులుమాత్రమిశబ్దము నంతగవాడుకొనియుండలేదు. గణికాశబ్దమును సామాన్య స్త్రీపరముగ నుపయోగించినాఁడు. 'సమూహి' యనునది సమూహమును సర్థమున నీతనికృతిలోను ఇతరశైవకపు కృతులలోను గానవచ్చెడి వింత రూపము.

గారిచే సంపాదించఁజేసిన పద్యముములఁ బరికించినచో నీకవికిఁ బరమేశ్వరుని యెడలఁగలఁ భక్తిభర మత్యధికమని తోచెడిది. పొర పొచ్చుమేపాటియులేని తామరపూవుల నాష్టించుటలో గారి యంతగ శ్రమపడినదో లేదోగాని యీ ప్రభునరుఁడు మాత్రము భావముల నేర్చి కూర్చుటలో మిక్కిలి కష్టించినాఁడనవచ్చును.

ఇందుఁడు స్మరించినంతనే మన్మథుఁడు పయనమై యమరా వతికిఁబోవునప్పటి యాతనిరాజసపుత్రీవి చోద్యముగఁజూడఁదగియున్నది.

ఉ. పూవులదేరు జక్కవలు పూస వసంతుడుఁ డాను నెక్కి, కీ
రావళి కోకిలాళి మలయానిలముం దనుఁ గొల్చి పొల్చి రాఁ
గా, వరమీనకేతనము గ్రాల, నలివ్రజశంఖకాహళా
రావములుంజెలంగ, నమరావతికిం జనుదెంచె నున్నతిన్.

కు. సం. ౪. ౩౯౦

మన్మథుఁడు దేవేంద్రుని పంపున నీశ్వరునిపై శర ప్రయోగము సేయుటకై మీఁదుమిక్కిలి లేక పలికిన విని రతిదేవి తన మనమున నీశ్వరుని మహత్త్వమెఱిగి, అతనికి నీకును నేనుఁగునకును దోమకును గల తారతమ్యమున్నదని తెలిపి వారింకఁజూచును.

చ. అతని శరాసనంబు కసకాచల, మిక్కిలశరాసనంబు నీ,

కతనికి నమ్ము పాశపత, మంటినఁగందెడు పువ్వులమ్ము నీ,

కతఁడు పురాపహారి, విరహాతుర పాంథజనాపహారి వీ,

వతనికి నీకుమాస్తి మశకాంతర మెమ్మెయి నెన్నిచూచినన్.

కు. సం. ౪. ౪౨౯

అంతటితోఁజూక తనభర్త దౌర్బల్యము నిట్లుగడించినది. అడు దానను బలహీనురాలను నగు నేనొక్కొంచుక యలిగి చూచినంతనే భయముతోవడఁకెడు నీకు భయంకరాకారుడగు నీశ్వరుని యుగ్రలోచనములనుండి పుట్టెడిమంటల నెదురుకొని నిలుచుట యేమాత్రమేని వలను కడునా ?

గీ. ఆటదాన నబల్లనైన నే యిండుక

యలిగి చూచినను భయమునఁ దలరు

దుగ్రునుగ్రలోచనోద్భూతవహ్నికి

నెదిరి నిలువ నీకు నంతకొలది.

ఇంతియగాక యాశని హాకరమంతయు నిస్సారమని తెలిపి హెచ్చరించినది. బాలురు సైతమునేతఁగొని తినివైచి పిప్పిచేసి యుమిసి వైచెడు చెఱకుగడ వింటిబద్ధగాఁజేతఁ దాల్చితివి. అబలాజనుల తలవెండ్రుకలలోఁ బడిననుగూడ కందిపోయెడు విరిపూలుబాణములుగాఁ దలపోసితివి. చిగురుటాకునైనను గదల్పఁజాలని మందమారుతము నీకొక పెద్ద సహాయము. అబలలు బెదరించిననుగూడ నాకసముఁబట్టి కరుగైతైడి తుమ్మెదలు చిలుకలు నీకు మూల బలము. ఏపాటి వేసఁగితాఁకి కను ఎండకుఁ గందిపోయెడు వసంతుఁడు నీకుఁడగుసహాయకారి. కాకి పిల్లలతోడి జగడమేర్పడినను ఓడిపోయెడి కోకిలలు నీకుఁబోటరిబంట్లు. ఇట్టి పరికరముతో నుగ్రునిపై దురువెడలుట నీకు తగునా ?

గీ. కొని బాలురైనను దిని పిప్పి యుమిసెడు.

చెఱకువిల్లని నమ్మి చేతఁబట్టి

మెరుతల తలవెండ్రుకలఁ బొంది కందెడు

నలరు పుచ్చము లమ్మా లని తలంచి

తలిరాకునైనఁ గదల్చునోపని మంద

పవనుండు నొకపెను ప్రాపు గాఁగ

నబలలు సోపిత నాకాశమునఁ బాటు

నలిశైకములు మూలబలముగాఁగ

గీ. నెంతవేసవి ముట్టిన నెండఁ గమరు

ననువసంతుండు దగు సహాయంబుగాఁగఁ

గాకి పిల్లల కోడుపికములుఁ బోటు

మగలుగా నుగ్రుపైఁ బోవఁ దగునె మదన.

కు. సం. ౪. ౪3౧

మన్మథ పరికరము నతినిస్సారముగఁ జిత్రించుటలోఁ గవికిఁగల భావనాపరిపాక మబ్బురపాటు నొదవించుచున్నది. కాని మన్మథుఁడు మాత్రమట్టి పరివారమునే గైకొని త్రినయనుని సమాధివైకల్యంబొనరింప నమకట్టి, తనమూలబలమునకుఁ గనుసన్నచేసినంతనే తుమ్మెదల ఝంకారము బొంగువెమరుల మంజులధ్వానము, చిలుకల మద్దు పల్కులు, మదించిన కోకిలల యాలాపములు, శారికల కలరవములు, నెమ్మిళ్ల కేకారవములునుగూడి యొక్కుమ్రుడిని మంజులగానములై చెలంగ, వానితోఁగూడ గంధర్వగీతములును గలిసి యీశ్వరుని లతా గారము మాటుమ్రోయునట్లు చేసినవి. ఆ ధ్వనుల నన్నిటిని భావనచే వినినచో మన చెవులు గింగురనిపించును.

చ. అలిర్ఘంకారముఁ గీచకస్వనముఁ గీరాలాపము ల్మత్తకో

కిల నాదంబులు శారికాస్వరములుం గేకీనినాదంబులుం

గలయన్ భోరన మంజుగానములతో గంధర్వగీతంబు ల

గ్గఁమై భోరన మ్రోసె నీశ్వరులతాగారంబు ఘూర్ణిల్లఁగన్.

కు. సం. ౫. ౪౪౪

పార్వతీ విరహావినోదమునకై యొకచిత్తరువు గీలించినాడికవి. తన్నిర్మితిపాటవమున నాచిత్తరువు మూర్తివంతమై పాశకుల కెదుటఁ గ్రానవచ్చునట్లున్నది. విచిత్రసాధనంబులుగొని పలకఁఘట్టించి మెఱుంగిడి త్రివటింది తిట్టంబుకొఁగఁగిఁదెచ్చి ఋణ్వాగతంబున రేఖనూల్కరితి

ప్రత్రక బిందుకని మోన్న న్నతాపాంగ మానోన్మానంబు లలవఱచి సలక్షణంబుగాఁ జిత్రించి వన్నవగొలిపి కందెఱదెఱచిన—

చ. కలకల నవ్వునట్లు దమకంబునఁ గన్గవచ్చి భూలతల్
వొలయఁగఁజూచునట్లు దనివోవఁదెఱుల్పియుఁ గాఁగలింపఁ జే
తులు పఱచించునట్లు దుటితో రతి కేళికి నప్పలించు న
ల్లెలమి నటించుచుండె సతి కీళ్ళరురూ పెనురం బ్రసన్నమై.

కు. సం, గి. ౧౬౩,

చిత్తరువునందలి యీశ్వరుని రూపము కలకలమని నవ్వునట్లును ప్రేమాతిశయమునఁ గన్నులు విప్పి భూభంగ మొప్పఁగఁజూచునట్లును తనివిదీఱఁ గాఁగలింపుటకయి పట్టుకొనిలాగఁ జేతులు సారించునట్లును, సంతోషముతో నెదుటఁ బ్రసన్నమై నాట్యము చేయుచునుండెను.

అట్లారూపస్థావరమును గనుఁగొనినంత సంతయు యథార్థము గాఁదలచి క్రీగంటిచూపు లందమై వెలయఁ దడకాయ త్రయగుచు శారి మవకుఁగూడ నాచిత్తరువునం దాసక్తి గూర్చుచున్నది. ఇట్టి చిత్తరువు నొక్కటి పింగళి సూరనార్యుఁడు తన ప్రభావతీత్రద్యమ్ముమునఁ జిత్రించెనున్నాఁడు. దానినిగూడఁ గాంచెదము.

వ. అనువుడు నక్కారత యిక్కడ నొక్కచిగురుంబొదరుటీరమి నిడిన
దాన నని యాక్షణంబతెచ్చి నెచ్చలియుందాను నప్పలక కప్పుబా
వడ యెడలించి

చ. కలకల నవ్వునట్లు తెలికన్నుల నిక్కమ చూచినట్ల తోఁ
బలుకఁ గడంగినట్లు కడుభావగభీరత లబ్బునట్లు పెం
వొలయఁ దనర్చి జీవకళయట్టివడన్ శివ వ్రాసినట్టి యా
చెలువున కాభిమాఖ్యము భజింపఁ దలంకును దాను బొటియన్.

ప్రభా. ౧.౧౩౭

నవ్వులు లీళ్ళరుని యానతిపై హిమవంతునొడ్డుకఁ బోయి పెండ్లి
మాటులు పూర్తి చేసికొని తిరిగి శివునొడ్డకే తెంచి యాచగన్మంగళ సాం

దర్శనశేషము సంతయుఁగొనియాడి యాతనికాదరాతిశయము నొడఁ
గూర్చినారు. ఆప్రకరణమున ఉమాదేవి త్రత్యంగసౌప్తము నుగ్గడించు
చు కన్నుల నిట్లు త్రేప్రిక్షించినాఁ డీకవి. అందమైన పార్వతి కన్నులు
యామె కీసంగతి నెఱింగింపఁజెపులయొద్దకుఁ బోయినవట. 'నీ నడు మతి
దుర్బలము. ఉరోజము లత్యున్నతములు. వాని యుత్పేధమున నెదుటి
భాగము మాకుఁ గానవచ్చుటలేదు. అడుగుదీసి యడుగు పెట్టెడిచోట
కాలు వెలికిలఁబడినచో నడుమునకు దెబ్బతగులును. కావున పాదములఁ
దడఁబడఁజేసెద మన్న నది మావలన నగు దోసము గాదు, అని.

చ. నడు మస, దింతిచన్నులతనర్చున మందరు గానరాదు, మా,
కడు గిడుచోటఁ గాల్గెమలినంతన కౌనుకు బింద మయ్యెడుం
దొడిఁబడఁజేయుమావలన దోసములేదని చెప్ప డాని నాఁ
గడుబెడఁగొందు గౌరి తెలికన్నులు వీనులు డాసి దేస్తియె.

కు. సం. ౮. ౧౬.

తెల్లని కన్నుల విస్తృతిని ఉరోజములయున్నతిని వర్ణించుటకై
యద్భుతమైన యుత్పేక్ష నంగీకరించుటలో నీ కవి కవితాశిల్పము
కాంచఁదగియున్నది.

మఱియు గౌరి వివాహవేదిక నలంకరించి ప్రేమరసాతిరేకమున
ప్రియునిఁజూచిన చూపు లెంతటి సొంపునింపినవో కాననగు. అందమైన
ముఖముపై వేల్పుకుంతలములు, ముఖమును పద్మమునందలి పరిమళ
మునకై చెదరక నిలిచిన తుమ్మెదలవోలె నొప్పారఁగా, వానిని పోఁ
దోల్చుటకై తత్త్వణమే చేకొనిన నల్ల కలువరేకుల మాలికలోయనున
ట్లాప్పు క్రీగంటి చూపుల కాంతులు సొంపారఁగాఁ బార్వతి తన విభుని
జూచెను.

చ॥ లలితముఖాబ్జసారథి విలంపటవట్టదలీలఁ గ్రాలఁ గుం
తలములు వానిఁజోపనని దండడి నేలిన నీలభాసురో

త్వలదళదామకం బనగ భాస్వదపాంగవిహార ద్విగృహత
పాలయఃగజూచః బాహ్యతి విభుం బ్రణయాతిరసావహంబునన్.

కు. సం. ౯. ౨౨౯.

పార్వతీ పరమేశ్వరుల వివాహ మతివైభవముగా జరిపి యా
దంపతులచే జలవస కేళుల గావింపజేసినాడు. ఆసన్ని వేశముల నత్య
వధానముతో విపులముగఁ జిత్రించినాడు. మధురభావ సామాగ్రితో
నింపి రసావేశములఁ దొలఁకింపజేసినాడు. ప్రసంగాంతరమున నందలి
విశిష్టతను చవిచూడఁగలము. ప్రకృతమున ఈశ్వరుడు జలకీర్తనై
సరోవరమున కేతేర ముందుగ నెదురుగవచ్చి స్వాగతమొసఁగి పూజ
లొనర్చిన మందమారుతవిలాసము నరయుదము

సరోవరముపైనుండి వీతెంచు మందమారుతము, కదల్చుటచే
జెదరి వెంటవచ్చు తమ్మిరేకులు జతగూడమోప్పిన హస్తములు కాఁగా
చిన్నచిన్న తరంగలచుండి బయలుదేలు తుంపురులు స్వచ్ఛమైనమాక్తి
కాక్షతలుకాఁగా, రొదసేయు పలు తెరంగుల నీటిపిట్టల కలకలము అతిశ
యించు స్తోత్రపాఠధ్వనులుకాఁగా, యెఱ్ఱని నల్లని తెల్లని పద్మముల
యు కలువలయు పరిశములు మేలైన సుగంధద్రవ్యములుకాఁగా, తన
కాదిమూర్తియైన పరమేశ్వరునకుఁ బ్రీతితోఁ బూజలిడుటకు వచ్చున
ట్లెదురుగ వచ్చి గౌరవముతో మాగ్ధాయాసమునెల్లఁ దీర్చెను.

సీ. చెదరితోఁ బర తెంచు చెందమ్మిరేకులు

గెడఁగొని మొగుపు కెంకేలుగాఁగ

నెలమిలేదరంగల నెలయుతుంతుర్యని

సదమల మాక్తికాక్షతలుగాఁగ

నులియు నానావిధజలపక్షికులకల

రవ మించుసంస్తుతి రవముగాఁగ

జలజాతకైరవోత్పల కలహారాది

గంధంబులొలి సద్గంధములుగ

గీ. నర్థి దనయాదిమూర్తికి ననియి డర్ప
 లీ ముదంబున నచ్చున స్త్రీశ్వరునకు
 నెదురువచ్చి పక్షశ్రమమెస్సె బాచె
 గారనమున సరోవర మారుతంబు.

కు. సం. ౯. ౨౭౧.

ఇట “తుంతుర్వని” అను శబ్దమునకు తుంపర అను నర్థము కిట్టిలు దొరగారి కన్నడ నిఘంటువున గలదు. (తుంతుర్వని=Small drops of water spray).

జలకీర్ణ గావించునపుడు అందు పాల్గొనిన వనితల కంటఁగట్టిన మార్గ్య మతివిస్మయావహము గడసరియగు నొక గరిత, తన ముఖము పద్మమచుకొని మూసిన తుమ్మెదలతోఁ బెనఁగు లాడఁగ లేక ప్రక్క నున్న యొక ముద్గరాలినిజూచి ‘టల’ యని పిల్చిన నామె తన్నుఁబట్టు కొనుటకై దగ్గరకుఁ జేరఁగా, తుమ్మెదలను, యీ వచ్చిన యామెను మూగికొనుఁడనుచు దాను మునిగిపోయి నేర్పరియై మఱియొకచో నవ్వుచు నిలిచెను.

వేటొకముద్గ తుమ్మెదలుగూఁచిన పద్మముచు తనప్రియుని ముఖ మను తలంపుతో కరయంత్రధారల నొక్కు-మ్మడిఁ జిమ్మఁగా, నామెను గని ప్రియుఁ డనురాఁముతో నవ్విన, వానిమెఱుఁ గారుదంతకాంతులు వచ్చుటచూచి, యామె తనభర్త తనమీఁదికి స్వచ్ఛమైన జలధారలు దోయుచుండె ననుకొని ముఖమును మరల్చుకొనెను.

చ॥ తనముఖ మంబుజాత మని, దండడిమూపు నలినజంబుతోఁ బెనఁగువిదగ్ధ, మ్రోల నొక బేలుపతిం గని, యోలఁబెట్టి పిల్చిన, నది తిన్నుఁబట్ట నని చేరినఁ దేఱుల దాని మూచికొం డనుచును గ్రూకిపోయి, చదురాలము నవ్వుచు నిల్చె నొక్కడన్.

కు. సం. ౯. ౨౮౭.

చ॥ అలికలితాంబుజంబు ప్రియునానన మన్వగ హస్తయంత్రీధా
రలు మొగిలేర్చుముగ్ధుగని, రాగమునం బతి నవ్వుడుం దను
జ్వలతరదంతదీధుతులు వచ్చుట గాంచి, నిజేసుపేర్చు ని
ర్మల జలధార లొక్కొయని, మానిని దీర్చే ముఖాబ్జ మక్కడన్ -
కు. సం. ౯. ౨౮౮.

ఇక వనవిహారము నతివిచిత్రముగ నడిపించినాఁ డీ ప్రభువరుఁడు.
స్వయముగ ననుభవించిన సన్ని వేశములగుటచే మఱిత విశిష్టత గాన
వచ్చుచున్నది. ప్రభువర్యుఁ డగుటనుగాఁబోలు తమ్మెదల నూతగఁగొని
అయోమయ ప్రాకారము నిర్మించినాఁడు.

వనమునందలి తరుగుల్మలతాసకంబు లొండొంటికి మీఱినట్లు
నూనప్రసూన ప్రసవాభిరామంబులైన వానినుండి ఒయలుదేరిన పూవు
లనుగంధప్రవాహభరము దట్టవై చుట్టుముట్టి యొక్కమాఁటఁ నలుదెస
లకు వ్యాపింపఁగా గుమిగూడి తుమ్మెదలా పూవుల దగ్గరకుఁ బోలేక
విడిచిపో వనులేకయుండ మన్మథుఁడు తన యాయుధశాలకు ఇనుముతోఁ
బ్రాకారము నిర్మించినాఁడో యనున ట్లొప్పియుండెను.

ఉ॥ ఆయవనీరుహోద్గతలతాంతవిన్యత సారభప్రవా
హాయతి సాంద్రమై వలితమై మొగిం బోవన డాయఁబోవనుం
బాయనురాక చుట్టి మధుపవ్రజమాలిక లుండె నొప్పి పు
ష్పాయుధశాలఁ జుట్టు మరుఁ డాయనవప్రము పెట్టినట్టిదె.
కు. సం. ౯. ౨౯౮.

కట్టులనే ముక్కుతిమ్మన తన పారిజాతాపహరణమున నొక
భృంగమును కహరావానినిగాఁ దిరిగించినాఁడు. హృద్యభావభరితము
గుట నాపద్యమును గూడ నిక్కడ స్మరితము.

మ॥ ఒకభృంగంబు కురాలిసీమదనతంత్రోన్మాదిఁ బ్రాణేశ్వరి
నృతకరఁదాసవమత్త నబ్జగృహసీమం బెట్టి తాఁబోయి సం
జకడ న్వచ్చి తదావనస్మకుళ మేజాడ న్నరనాగి యా
మికుఁడొనాఁ దిరిగెం గొలంకరమకు న్నేలైత హీనంబొకో.

మఱికొంతపోయి యాయలులచే జపము చేయించినాడు. ఒక తుమ్మెద మిక్కిలి శుద్ధమైన మనంబుతో మదనోత్సవము (1 వసంతోత్సవము 2. రతికేళి.) అసిరమనియు, బంధుజీవసంఘము (1. మంకెన పూవులు 2. బందుగులపోగు) చిరకాలముండునది కాదనియు విచారించి అన్నిటినిగూడ వదల్చి శ్రేష్ఠుడగు మహర్షివలె జపాసక్తి (1. దాసనవుఁ బూవునం దాసక్తి 2. జపమునం దాసక్తి)తో నిలిచెను.

క. మదనోత్సవ మధ్యమ మని

సదసమలమతి బంధుజీవసంఘం బచిరా

స్పదమని యన్నిటి నొకయలి

వదలిజపా సక్తి నిలిచె వరముని వోలెన్.

కు. సం. ౯. 3౦౨.

శ్లేషను దఱచుగఁగూర్చు నలవాటికవిరాజునకుఁ గలదు కాని ప్రకృతమున నీపద్యమునందలి శ్లేషమాత్ర మెంతయు హృద్యమ గా నున్నది.

ఎవని లో విహరింపవచ్చిన వనితల సౌందర్యమును మాధ్యమును కడు ముగ్ధుగఁ జిత్రించినాడు. ఆ విహారమునఁ బాల్గొన్న పడఁతులు వసంతలసమునఁ బూచిన మామిడికొమ్మలను దమ హస్తములను శాఖలచే నూడికొని నిలువ, వారి వక్షోజములు చెట్టునకు నిండి యున్న పండ్లవలె నొప్పుర సొబగు నింపువారైరి.

క॥ కిరశాఖలఁ దరుశాఖలు

పరువడి నూడికొని నిలిచి పడఁతులు శోభా

కరలైరి తత్కుచంబులు

భరితంబై యున్నచూనఁ బండులువోలెన్.

కు. సం. ౯. 3౦౪.

క॥ ఎవని నిజానితద్యగుచి

గనుగొనఁ గప్పైన మల్లికాపసవంబుల

దనరారు నల్లమల్లియ

లని కోసిరి కొందఱుత్పలాక్షులు పీఠిన్.

కు. సం. ౯. ౩౦౫.

కొందఱు తలలాక్షులు తమ నల్లని కన్నుల కాంతితోఁ జూచి
నంతనే నల్లనైన మల్లెపూవులను గని నల్లమల్లియ లనుకొని యత్యాదర
ముతోఁ గోసిరి. మఱికొందఱు చెలువలు మఱిచెట్టుపై మూఁగి కీడించు
చిలుకల యెఱ్ఱని ముక్కలుచూచి మఱిపండ్లనుకొని కొయబోఁగా,
చిలుక లాచెలువల చేతులు లేజగుల్లనుకొని తత్క్షణమే కొఱికిన,
“నమ్మయ్యో యదియొక కాటుల మఱిచె” ట్టని కలకలము చేయుచు
భయముతో బరుగెత్తినారట. ఎంతటి మార్దవ్యమో?

చ॥ చెలువలు మఱిమౌనువయఁ జిల్కలుమూవి రమింప వాని ము
క్కలుగని మఱిపండులని కోయఁగఁబోయిన వానిహస్తముల్
దలిరుల సావికీరములు దందడిముట్టిన ముగ్ధులందఱుం
గలగొనఁబాటిరోయిదియ గాటుల మౌ ననుచు నభయంబునన్.

కు. సం. ౯. ౩౦౬.

చ॥ అలరులతోడ నవ్వుచు నయంబున మొగ్గులతోడ నాడుచున్
దలిరులతోడ సోలుచు మదభ్రమరంబులతోడఁ పాడుచు
న్నెలమిఁ బికాళితోడ నెలిగించుచుఁ జిల్కలతోడఁ బల్కుచు
న్నలి వనకేళి ల్ని రెలనాఁగలు. తీగలతోఁ బెనంగుచున్.

కు. సం. ౯. ౩౦౭.

పువ్వులతో నవ్వుచు, మొగ్గులతో నాటలాడుచు, చిగుళ్లతో
సోలిపోవుచు, కోకిలలతోఁ నెలిగించి పాడుచు; చిల్కలతోఁ బల్కుచు;
తీగలతోఁ పెనఁగలాడుచు నెలనాఁగలచే నాటలాడించి భావవీచికల
విహరించినాఁ డీకవి. ప్రకృతికాంతసౌందర్యముగఁచి; మైమఱచి పాడిన
యట్టి మృదుమధుర భావగీతములు సరసమృదయముల నానందఁ జోలి
కల నూఁగులాడింపకుండు నా?

